

نماد و نشانه‌شناسی فرهنگی

تألیف:

ابوالفضل عرب‌شاهی

انتشارات آردون

سرشناسه	: عربشاهی، ابوالفضل، ۱۳۵۱
عنوان و نام پدیدآور	: نماد و نشانه‌شناسی فرهنگی / مولف: ابوالفضل عربشاهی
مشخصات نشر	: تهران، آرون، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	: ۱۹۶ ص. مصور، جدول، نمودار
شابک	: ۲ - ۴۱۰ - ۲۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: نشانه‌شناسی - علایم و نمادها - Semiotics - Signs and symbols
موضوع	: فرهنگ - الگوهای نشانه‌شناسی - Culture - Semiotic models
شناسه افزوده	: ابراهیمی جعفری، پیروز، ۱۳۵۹، ویراستار
زبندی	: ۱۳۹۵ ن ۸ ع ۴ / P۹۹
رده‌بندی دیوید	: ۳۰۲/۲
شماره کتابخانه	: ۴۴۳۷۸۰۰

کتابخانه ملی و اسناد ایران

نماد و نشانه‌شناسی فرهنگی

مؤلف: ابوالفضل عربشاهی

مقدمه: محمدحسین بهاج

ویراستار: پیروز ابراهیمی جعفری

ناشر: انتشارات آرون

چاپ اول: ۱۳۹۵

تیراژ: ۱۲۰۰ نسخه

۱۸۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۳	مقدمه‌ای به علم نشانه‌شناسی
۱۷	پیشگفتار
۱۹	بخش اول: نشانه‌شناسی
۱۹	نشانه‌شناسی
۲۰	نشانی
۲۰	فرایند نشانی/نشانه‌ای
۲۱	نشانه
۲۲	انواع نشانه‌ها
۲۲	دردنما
۲۳	علامت
۲۱	شمایل
۲۵	نمایه
۲۶	نماد
۲۸	نام
۲۹	اجزای نشانه

نماد و نشانه‌شناسی فرهنگی

۳۱	تاریخچه مطالعات نشانه‌شناسی
۵۴	نظام‌های نشانگی/نشانه‌ای
۵۵	سپهرِ نشانه‌ای/ نشانگی
۵۶	فضاهای نشانه‌ای
۵۷	مفهوم متن در نشانه‌شناسی
۷۰	بافت
۷۲	صورت‌گاه
۷۶	ساختارگرایی
۸۱	پساساختارگرایی و اختارشنکی
۸۶	تمثیل
۸۹	بخش دوم: نشانه‌شناسی فرهنگی
۸۹	نشانه‌شناسی فرهنگی
۹۱	اهداف نشانه‌شناسی فرهنگی
۹۱	نشانه‌شناسی و فرهنگ
۹۳	ویژگی‌های نشانه‌شناسی فرهنگی
۹۵	درک تفاوت‌های فرهنگی
۹۶	نشانه‌شناسی زبان بدن
۹۷	مطالعات زبان بدن
۱۰۱	الگوهای کلیدی اشاره‌ها در زبان بدن
۱۰۱	اشاره‌های ناخواسته
۱۰۱	اشاره‌های شخصیتی
۱۰۲	اشاره‌های جعلی
۱۰۳	اشاره‌های کوچک
۱۰۳	نشانه‌های اجتماعی و فرهنگی

فهرست مطالب

۱۰۴	نشانه‌های هویت
۱۰۷	نشانه‌های آداب معاشرت
۱۰۹	سرشت نشانه‌های اجتماعی
۱۱۰	رمزگان
۱۱۰	رمزگان اجتماعی
۱۱۲	رمزگان تنی
۱۱۳	رمزگان تنسیری
۱۱۳	رمزگان دبیجتا و آنالوگ
۱۱۵	بخش سوم: نمادهای
۱۱۹	نمادهای اسلام
۱۲۰	ارکان کعبه
۱۲۶	انجمن‌های راز آلود
۱۲۶	میتراپیسم
۱۲۷	مراتب و نمادهای میتراپیسم
۱۲۹	فراماسونری
۱۳۴	نمادهای فراماسون‌ها
۱۳۷	شیطان پرستی
۱۳۸	فرزندان شیطان
۱۴۱	نشانه‌شناسی شیطان در منابع اسلامی
۱۳۹	برخی نمادهای کلیسای شیطان
۱۴۰	انجیل شیطان پرستی
۱۴۲	منطقه البروج
۱۴۴	صور دوازده گانه‌ی فلکی
۱۴۵	اختران و اباختران

نماد و نشانه‌شناسی فرهنگی

۱۴۸	 نصف‌النهار
۱۵۰	 عناصر و طبایع چهارگانه
۱۵۱	 عالم کبیر و عالم صغیر
۱۵۲	 نشانه‌شناسی حروف، اعداد و اشکال
۱۵۵	 نمادشناسی اعداد
۱۶۰	 رن‌های عددشناسی
۱۶۰	 تجزیه
۱۶۰	 اجماع
۱۶۱	 اعداد صبر تا صفت
۱۹۱	 فهرست منابع و اخذ

مقدمه‌ای به جای تقریظ

به نام نقش بند هستی

این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود
هر که فکر نکند، نقش بود بر دیوار

شوکت و منزلت کار پرزحمت و خرد زینت آقای ابوالفضل عربشاهی
زمانی معنی می‌یابد که نگاهی هر چند کوتاه و گذرا، بر دنیای کهکشانی و
هزار لای «نمادها» داشته باشیم. نمادشناس مشهور آلمانی ماری اشمیت^۱ در
توصیف نمادها، آنها را «هزار چیز مبهم که پیوسته و مستمر انتقاد گریزانند و
ماهرانه خود را از تشریح و توصیف نجات می‌دهند» خوانده است. این دستگاه
پر از استعاره‌های پیایی را آندره لالاند^۲ «عالمی محسوس اما غایب و غیر
قابل مشاهده» دانسته است. نماد بنا به طبیعتش اساساً مبهم و چندپهل
است. در میان همه‌ی معانی مختلفی که می‌تواند داشته باشد، نام‌مختص
است. بنابراین اغلب، رابطه‌ی بین نشانه و مدلول، ممکن است بسیار دور

^۱ . A. M. Schmidt

^۲ . A. Lalande

نماد و نشانه‌شناسی فرهنگی

باشد. رمز‌گشایی نمادها بسیار مشکل است زیرا نماد بر خلاف «استعاره» انسان را به شناسایی یک معنی مخفی دعوت می‌کند و آن مخفی، می‌تواند یک چیز از دست رفته و یا ممنوعه باشد.

سرّ من از ناله‌ی من دور نیست لیک چشم و گوش را آن نور نیست
هر کسی از ظنّ خود شد یار من از درون من نجست اسرار من
مردم در طول قرون نمادهای خود را تحلیل کرده‌اند و بر پایه‌ی ایده و ذهنیت خود، آنها را به ظهور رسانده و محسوس کرده‌اند. «نمادها» ثابت نیستند، بلکه ما به واسطه‌ی حواسمان آنها را درک می‌کنیم. آنها درون ما هستند و به نفعی باید گفت خود ما هستند که در بیرون از ما و در اشیا منعکس می‌شوند. شاخه‌ی کسانانی بوده و هستند که با تفکرات نمادین و سمبولیک خود، شیئی را در ادبیات، فراروی انسان‌ها گشوده‌اند.

بنابراین می‌توان گفت، نمادها را نه عقل و منطق، بلکه احساسات پذیرفته و پرورانده‌اند. در شناسایی نمادها باید از واقعیت‌های عینی^۳ دور و به واقعیت‌های ذهنی^۴ نزدیک شد. البته ممکن است نمادها و نشانه‌ها در طول زمان و با به هم پیوستن قراردادهای اجتماعی، معنی و مفهوم قبلی خود را از دست بدهند و معنی و مفهوم جدیدی پیدا کنند چنانچه فردینان دو سوسور^۵ مطالعه‌ی نشانه‌ها در دو شاخه‌ی «همزمانی»^۶ و «زمانی»^۷ مورد مطالعه قرار داده است. او در مطالعه‌ی «همزمانی» اساره به مطالعه‌ی نشانه‌ها در دوره‌های زمانی معین دارد و بر پایه‌ی مطالعه‌ی «در زمان» چگونگی

3. Objective

4. Subjective

5. F. M. Saussure

6. Synchronic

7. Diachronic

مقدمه‌ای به جای تقریظ

تغییر صورت و معنای نشانه‌ها را در طول زمان، مورد بررسی قرار می‌دهد.^۸ رولان بارت^۹ نیز معتقد است که با تغییر معنای نشانه‌ها و الگوی فرهنگی هر دوره، اساطیر نیز تحت تاثیر قرار می‌گیرند.^{۱۰}

کار مولف این کتاب را زمانی می‌توان سترگ و قابل توجه دانست که متوجه شویم که مطالعه‌ی رابطه‌ی کارکردی بین نظام‌های نشانه‌ای درگیر فرهنگ کاری بسیار ظریف و پیچیده است. به این دلیل که فرهنگ در ذات خود متغیر است و تاثیر فضای رسانه‌ای بر فرهنگ، روز به روز عمیق‌تر می‌شود. امکان قرار گرفتن در کنار یکدیگر، بیشتر می‌شود و تشخیص عناصر آنها به نشانه‌ها از طریق یک نظام، بسیار دشوار می‌گردد. مطالعات فرهنگی اساساً چیزی ناهمگین است و مجموعه‌ای از حوزه‌ها و روش‌های مختلف، از جمله جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، زبان‌شناسی و غیره را در بر می‌گیرد. با وجود این ناهمگین، حقیقت حوزه‌ی مطالعات فرهنگی، در یک موضوع اشتراک دارند و آن، بررسی‌های امانت‌داری مختلف پدیده‌ای است به نام فرهنگ.^{۱۱}

کتاب حاضر اثر جامعی است از ذهنیت‌های متعدد و متکثری از ذهنیت‌های بشر در طول زندگانی فردی یا اجتماعی. در طی قرون و اعصار؛ این ذهنیت‌ها گاه منطقی بوده است و گاه موهوم. توفه آمیز و یک پندار. آنچه را که بشر از رمز اعداد، چرخش ستارگان و دیگر عناصر طبیعت تصوّر کرده است و سرانجام برای خود «عالمی صغیر» در درون عالم

^۸ ر. ک. همین کتاب ص. ۳۷

^۹ R. G. Barthes

^{۱۰} ر. ک. همان ص. ۳۹

^{۱۱} ر. ک. همین کتاب ص. ۹۴

نماد و نشانه‌شناسی فرهنگی

کبیر^{۱۲} «متصور شده است؛ با قلم هنرمندانه و موشکافانه‌ی آقای عربشاهی، در این کتاب گرد آمده و تجسم شده است. این ذهنیت‌ها در مرام‌هایی مانند فراماسونی، شیطان پرستی و... متجلی شده است و از قلم نازک بین نویسنده پنهان نمانده است.

این راه را نهایت، صورت کجا توان بست
کش صد هزار منزل، بیش است در هدایت
هر چند «این ره دراز است» یقین دارم جناب عربشاهی، قلندر صفت
بیدار است و این راه را طی خواهد کرد و پژوهندگان پیرامونش، از این راه
نوشته‌ها برخاسته‌اند چید. این چنین بادا.

محمد حسین بهقاج

مهرماه ۹۵

پدیده‌نگار:

خداشنی نگارشی این کتاب را سه مولفه تشکیل می‌دهد: ادبیات، روش شناسی و ساختار. بدین است که ادبیات هر رشته‌ای ارتباط دوسویه و فهم بهتر متون را همپای می‌کند. جاهت بخشیدن به هر رشته از علوم بر عهده‌ی ادبیات آن رشته است؛ بنابراین نشانه‌شناسی نیز از این قاعده برکنار نیست. آیا نگارنده در این کار کاملاً به‌کار بسته به عهده‌ی خوانندگان است. روش‌شناسی این اثر بنا به تجربیات و تالیفات تدریس به دست آمده است و کاملاً بر اساس چارچوب مفهومی نگاشته شده و لذا مسئولیت نقد و انتقادهای پیش رو را بر عهده گرفته است. کما اینکه املائی نانوشتۀ غلط ندارد. ساختار آن هم، نصف نصف و برگرفته از تجربه و سلیقه شکل گرفته است. وسواس در اعراب گذاری واژگان و تاکید بیش از حد بر اصول سجاوندی - به دلیل ثقیل و سنگین بودن متون نشانه‌شناسی - به منظور فهم و درک بیشتر مطالب، اعمال شده است. ذکر معادل انگلیسی را بعضاً فرانسوی واژگان نیز اهتمام بر پیمودن راه در مسیر ادبیات این رشته می‌باشد. بنا به ساختار که هم‌نشینی تصاویر متعدد را در لایه‌لای متن، موجب شده است؛ با هدف یادگیری پایدار مفاهیم و واژگان به‌ویژه اسامی بوده‌است. هم‌نشینی تصاویر جلد آثار در کنار عکس پدیدآورندگان، اطلاعات مهمتی علاوه بر یادگیری برای مستندسازی نیز ارائه می‌دهد.

نماد و نشانه‌شناسی فرهنگی

با توجه به کمبود منابع فارسی زبان در حوزه‌ی نشانه‌شناسی به‌ویژه نشانه‌شناسی فرهنگی، نیاز به منابع جدید، مشهود می‌باشد؛ لذا کوشش بر این شد تا بنا به توانایی و بضاعت ناچیز نگارنده، گامی کوچک در انتشار مبانی و مبادی این رشته برداشته شود. از هنرمند و ادیب مهربان استاد بهاج برای نگارش مقدمه و ویراستار و مترجم ارجمند پیروز ابراهیمی جعفری و نیز دکتر سیدعباس عطایی عزیز که برخی منابع را در اختیار اینجانب نهاد، سپاسگزارم.

ابوالفضل عربشاهی